

Vopaleczky György: A tudásalapú információs társadalomért

Abban mindenki egyetért, hogy a fejlődés legfontosabb feltétele a tudás, illetve az azon alapuló gazdaság és társadalom; ennek megteremtésének kell fáradozni. A társadalom alapvető érdeke az, hogy az emberek mind nagyobb többsége hozzájusson a szellemi tőkéhez, és felhasználja azt.

A tudásalapú információs társadalom paradigmája az Európai Unió oktatáspolitikájában is megjelenik. A "Tanítani és tanulni - a kognitív társadalom felé" koncepcióban az emberi tényező foglal el központi helyet, s a 2000. esztendőől az egyik legfontosabb céljá lépett elő a humánerőforrás-fejlesztés.

Hosszú ideig a tudásközvetítés az iskolához volt kötve. Az oktatási rendszer számára az utóbbi évtizedben jelent meg egy igazán komoly kihívás, az ún. tudásipar megjelenése. Arról van szó, hogy a tudás közvetítésének immár *nem egyedüli aktora* az iskola. Mellette számos intézmény juttat el ismereteket, információkat az emberekhez, és ezt sokszor hatékonyabban teszik, mint az erre kifejezetten hivatott iskolarendszer - pl. tanfolyamok, ismeretterjesztő előadások, távoktatás formájában - de a szóbeli, valamint a médián keresztül tudásközvetítés mellett kétségkívül az internet kap egyre nagyobb szerepet.

Amikor a tudásalapú információs társadalomról beszélünk, pontosabban az oktatási rendszer ennek alakításában játszott szerepéről, több fontos kérdés is feltehető. Íme ezek közül néhány:

- Mi a feladata az oktatási rendszernek a tudásalapú társadalomban?
- Hogyan működhet hatékonyabban az oktatás?,
- Az oktatási rendszer hogyan vonhatja be a társadalom minden rétegét a tudáselsajátítás folyamatába.
- Az oktatás hogyan alkalmazkodhat a társadalmi változásokhoz, és az abból eredő, megváltozott igényekhez?
- Az iskola hogyan veheti fel a versenyt azokkal a médiumokkal, amelyek szintén tudást közvetítenek (írott és elektronikus sajtó, internet stb.), másfelől hogyan illeszkedhet be ebbe a rendszerbe?
- Az iskolában átadott tudás hogyan kerülhet közelebb a gazdasági igényekhez?
- Az iskolában átadott tudás ténylegesen hogyan válhat a fejlődés alapjául?
- Hogyan érhető el, hogy a tudás megszerzése egyszerű és gyors legyen?
- Mely egyéni képességek kialakítására kell nagyobb figyelmet fordítani (amelyek az erősödő polgári társadalom és piacgazdaság jellemző elvárásaihoz kapcsolódnak), és milyen képességek szükségesek a tudásalapú társadalomban való részvételhez?

A válaszok érintik mind az oktatási-nevelési tartalmat, mind a felhasznált eszközöket, és a módszereket.

Az ipari társadalom "befejezett" tudásban gondolkodott, tehát egy életre szóló - általában az iskolában megszerzett tudás - volt a cél. Ma már erről szó sem lehet, a tudás nem cél, hanem eszköz a társadalmi részvételhez. Életünk végéig kell tanulni, hiszen az ismeretek rendkívül gyorsan avulnak (pl. a szakmai ismeretek elévülési ideje 10 év). Ezért is nagyon fontos a tanulók tanulásra, a tudás megszerzésének képességére való megtanítása.

Az eredményes társadalmi léthez, a sikerességhez változatlanul szükség van a tárgyi tudásra, a tények ismeretére, ezért nem hanyagolható el a memória szerepe, illetve

fejlesztése. A tárgyi tudáson túl azonban további képességek is szükségeltetnek, mint a kreativitás, a képzelőerő, a rugalmasság, s a kompetencia.

A tételes tudás fejlesztése mellett a kompetencia - fejlesztés került egyre inkább a figyelem középpontjába. A kompetencia: a képességen, a tudáson, a kvalifikáción túl a konkrét személyiség önszervező képessége, amelynek birtokában a környezetre hatást tud gyakorolni az egyén, melynek eredményeképpen megfelelő teljesítmény születik. Főbb komponensei: célra-irányultság, problémamegoldás, kommunikációs készség, elméleti ismeretek, alkalmazott ismeretek, alkalmazkodó-készség a szervezethez, emberi kapcsolatok, önbizalom. Végeredményben a környezettel való hatékony bánni tudás, melynek lényegi mozzanata az *önállóság*.

A tájékozódásban és az információ-szerzésben egyre inkább alapkövetelménnyé válik az informatikai tudás: a tudásalapú információs társadalomban való részvétel fontos feltétele a digitális kultúra elemeinek és eszközeinek az elsajátítása, illetve használata, melyben legjelentősebb szerepet az internet játssza.

Az iskolának olyan praktikus ismereteket kell nyújtania, és olyan képességeket kell fejlesztenie, amelyek a kilépők munkaerőpiaci esélyeit növelik, és aktívan hozzájárulnak a fiatalok életkezdési esélyeinek növeléséhez, a helytállásra való felkészítéshez, s a fiatalok versenyképessé teszik. A tanulókat a változó szakmai követelményekre, és igényekre is fel kell készíteni.

Figyeljünk ugyanakkor arra, hogy vannak állandó tartalmi elemek is, amelyek nélkülözhetetlenek, és ezért megtanítandók, illetve nevelés útján közvetítendőek. Mindenképp ilyenek az általános műveltség elemei, valamint az alapvető erkölcsi szabályok.

A tudásközvetítés tartalmának meghatározásakor abból kell kiindulnunk, hogy *stabil általános műveltség* nélkül a társadalomban való aktív részvétel, valamint magas fokú szakmai tudás elsajátítása nemigen képzelhető el, tehát annak életminőséget meghatározó szerepe van. Az általános műveltség fejlesztése hétköznapi gyakorlati jelentőségén túl eszköze az érték-közvetítésnek, tehát az erkölcsi nevelésnek, a személyiség fejlesztésének, az alapvetően fontos tulajdonságok kialakításának (pl. jellem, együttműködés, ítélőképesség, felelősségtudat).

A tudásalapú társadalom építésében a lassabban haladóknak is biztosítani kell a jelenben és a jövőben felértékelődő, a beilleszkedéshez szükséges tudást, tehát az azt megalapozó, és az információs társadalom alapértékeihez tartozó képességek, készségek, kompetenciák fejlesztésére az ő esetükben fokozott figyelmet kell fordítani. Ilyen a (helyes)írás, az olvasás-szövegértés, a matematikai tudás, az idegen nyelv ismerete, a szóbeli és írásbeli kommunikáció funkcionális szintű képessége. A hátrányos szociokulturális környezetből érkezők nevelési programjában kiemelten fontos a viselkedéskultúra, a kreativitás, a problémamegoldó gondolkodás képessége, az önbizalom, a kapcsolatteremtő és kooperációs képesség, a csoportmunkára való képesség, a saját munka hatékony megszervezésének képessége, s a motiváltság fejlesztése. A hátrányos illetve a veszélyeztetett fiatalok esetében - mivel gyakori a rendezetlen családi háttér - fontos szocializációs és nevelési feladat a szociális, életvitel minták közvetítése, valamint az életpálya építéshez való aktív segítségnyújtás.

A tanítás-tanulás hatékonyabbá tételéhez szükséges a módszertani kultúra megújítása, fejlesztése is.

Az elmozdulás egyik lehetséges iránya az oktatás konstruktivista felfogása, melyben a hagyományos módszereket alkalmazó (kezdeményező, szervező, magyarázó, problémamegoldó stb.) tanár helyébe a tanácsadó, irányító, ösztönző, együttműködő, a tanulási folyamatot segítő pedagógus lép.

Ebben a rendszerben kívánatos a tanulói részvétel és öntevékenység fokozása, az önszerveződésen is alapuló csoportos tanulói tevékenység és együttműködés előnyben részesítése, s az önértékelés képességének kialakítása. Ez az oktatási - nevelési környezet alkalmas arra, hogy a kreativitást, az innovációs potenciált előhívja, mobilizálja, továbbá a tanulók közötti különbségeket tolerálja, és lehetőséget adjon a differenciálásra.

A nevelési - oktatási intézményeknek lehetőségük van arra, hogy támogatást adjanak a fiataloknak a fent leírt készségeknek, kompetenciáknak az elsajátításához. Az intézmények informatikai eszközrendszere az utóbbi években látványosan fejlődött, és ez a fejlődés töretlen. Fontos, hogy ez a folyamat az intézményekben - például, a fentebb lehetőségként említett módszerbeli megújulással, kiegyensúlyozott tartalommal, és a nevelés erősödésével párosuljon. Így eleget tehetünk annak az elvárásnak is, amely az EU oktatáspolitikájában olvasható: ... "Az oktatás alapvető küldetése segíteni az egyént abban, hogy - teljes potencialitását állandóan fejlesztve - ne csak a gazdaság keretében felhasználható eszközök egyike legyen, hanem teljes értékkel bíró emberi lényvé válhasson." Mondhatnánk úgy is, hogy stabil értékrenddel bíró személyiséggé.

Tehát figyeljünk arra, hogy az információs tudás, az információs technikák elsajátítása *nem legendőek* a teljes emberi élethez, nem szabad tehát e téren sem túlzásokba esni. A tudásalapú társadalom felé vezető úton nem csökken a nevelés szerepe, sőt *nő a nevelés felelőssége*. Tanítványaink először az erkölcsi élet alapszabályait tanulják meg - a társadalmi fejlődéshez való hozzájárulás morális kérdés is - készítsük fel őket a felnőtt élet kötelességeire, jogaira, a közösségi együttélés szabályaira, a törvények betartására, amely a társadalmi rend alapja. Továbbá, az innovatív és harmonikus életre, tudományra, mesterségre nevelni - a személyes példán túl - elsősorban a tevékenység, az aktív ismeretszerzés, az olvasás, a kulturális- vagy sporttevékenység útján lehet; az internet önmagában erre nem alkalmas.

Arra törekedjünk, hogy a tevékenységrendszer színesítésével, valamint ingergazdag pedagógiai környezet kialakításával teremtsünk lehetőséget a tanulásra és a művelődésre, illetve tegyük változatosabbá ezek formáit: ez szolgáltató megfelelő keretet a személyiség sokoldalú fejlesztésének.